

מטמאין בטומאת מגע, כמו טומאת שרץ, המטמא במגע ולא במשא –

שנאמר לגבי טומאת עבודה זרה [דברים ז] **”שקץ תשקצנו”**. **”שקץ”** הוא מלשון **”שרץ”**, ומלמד בכך הכתוב שעבודה זרה מטמאה במגע כדין טומאת שרץ. אלו הם דברי חכמים.

רבי עקיבא מחמיר ואומר: אף מטמאים אבני הבית בטומאת משא, **בנדה**, המטמאה את הנושא אותה, גם אם אינו נוגע בה.

שנאמר בדברי ישעיהו הנביא על האלילים [ישעיה ל], **”תזרם [תרחקם] כמו דוה [נדה]**. **צא, תאמר לו”**. השוה הכתוב את טומאת האלילים לטומאת הנדה, **מה נדה מטמאה במשא**,⁽⁸⁸⁾ אף **עבודת כוכבים מטמאה במשא**.

כיצד יעשה? – **כונס בתוך שלו**, נכנס לתוך רשותו **ארבע אמות**, ובונה שם את כותל ביתו החדש, בריחוק ארבע אמות מהמקום שעמד בו הכותל תחילה.

ב. ואם היה מקום עובי הכותל מחולק בצורה מוגדרת, שחצי המקום היה שלו, ואילו חצי המקום השני היה של **עבודת כוכבים**, אזי מקום עובי הכותל **נידון מחצה על מחצה**.

דהיינו, אם היה עובי הכותל שתי אמות, יש לחשב מהן את מקום חצי הכותל שלו, שהוא אמה אחת, וצריך להרחיק עוד שלש אמות לתוך שלו [אך אינו מונה את מקום חצי עובי הכותל השייך לעבודת כוכבים בתוך הארבע אמות].

ג. אבניו עיצו ועפרו⁽⁸⁶⁾ של הכותל,⁽⁸⁷⁾

ולפי זה, מה שאמרה המשנה **”נידון מחצה על מחצה”**, הוא רק לגבי מקום ההרחקה של בניית הכותל החדש, ולא על האבנים העצים והעפר מהכותל שנפל, שהם נאסרים כולם.

אבל הרמב”ן והריטב”א מביאים את דברי הירושלמי, הסובר שגם העצים והאבנים של הכותל שנפל נידונים מחצה על מחצה.

ועל שיטת רש”י הקשה הגרע”א, מה בכך שאינם מבוררים עתה, מכל מקום, כיון שהם היו מבוררים תחילה בשעה שעמד הכותל, הרי באופן כזה כולי עלמא סוברים ש”יש ברירה”.

ומביא רע”א את ספר תרומת הדשן [סימן של”ז] שהקשה כן. ותירץ, כיון שהכותל עצמו היה שייך לשניהם, ולפני שנפל הוא לא היה מחולק ביניהם, שייך לומר בו **”אין ברירה”**.

88. רש”י ביאר כאן, כגון אם ישבה על עשרה כלים זה על גבי זה, הרי אפילו אם לא נגעו

נעבד בעצמו היה מותר לבנות כותלו סמוך אליו. אך הש”ך [שם ס”ק א] חולק על הבית חדש, ומוכיח מכמה ראיות, כדברי המהר”ם והריטב”א.

86. הקשו התוס’, כיון שהבית עצמו נעבד, כמבאר, אם כן, כשנפל הכותל, נתבטלה העבודה זרה. וקושייתם היא לדעת ריש לקיש [מא ב], הסובר שעבודה זרה שנשתברה מאליה, נתבטלה. ומתצים שכאן מדובר בעבודה זרה של ישראל, שהיא אינה בטלה לעולם.

ובתלמוד הירושלמי מתרץ, שמדובר שהגוי עבד לכל אבן ואבן, ולא נתבטל האבן בנפילת הכותל.

87. רש”י מבאר שגם אם יחלקו את אבני הכותל ביניהם, יהיו מטמאים אפילו האבנים שקיבל הישראל בחלקו, משום ש”אין ברירה”.

גמרא

במקום שנפנה ביום!

ואף על גב דאוקימנא, שהעמדנו שם שכוונת הברייתא היא לומר בכדרך שנפנה ביום נפנה בלילה [דהיינו, שאין כוונת הברייתא לומר ש"במקום" אשר הוא נפנה ביום הוא נפנה גם בלילה, כי בלילה לא צריכים להתרחק מחוץ ליישוב בני אדם. אלא כוונת הברייתא היא לומר, ש"כדרך" שהוא נפנה ביום כך הוא גם נפנה בלילה בצורת הפריעה של טפח וטפחיים], מיהו, מכל מקום, אף בלילה צניעותא בעי למעבד, ואם נפנה קרוב לבית עבודת כוכבים, רואים אותו הגוים, ובהכרח שצריך לעשות כותל בסמוך לבית העבודה זרה!?

ולכן, מעמידה הגמרא באופן אחר: דעבד לה בית הכסא לתינוקות, שאין להם צניעות. (89)

אי נמי, דגדיר ליה, עושה שם גדר בחיזומי והייג, קוצים וברקנים. (90)

מתניתין

עבודת כוכבים של גוי, יש לה בטלה. אבל עבודת כוכבים של ישראל אינה בטילה עולמית, ואינה בטילה אפילו כאשר גוי מבטלה.

שנינו במשנה: כונס בתוך שלו ארבע אמות. ומקשה הגמרא: איך חייבוהו לכנוס בתוך שלו ארבע אמות? והא קא מרווח לעבודת כוכבים, הרי בכך הוא עושה מקום פנוי ומרווח לעבודת כוכבים, שתוכל להשתמש במקום הפנוי לצורכה?

ומתרצת הגמרא: אמר רבי הנינא מסורא: יכול הוא לעשות באופן שאינו מרוויח לעבודת כוכבים, דעביד ליה בית הכסא, שמיעד את המקום הפנוי לעשיית צרכיו.

ומקשה הגמרא: והא בעי צניעותא, אם עושה שם צרכיו, הרי מטעמי צניעות הוא צריך גם לבנות כותל מקביל נוסף, קרוב לכותל של העבודת כוכבים, ואילו משנתנו אוסרת עליו לבנות כותל בשטח שבינו לבין עבודת הכוכבים?

ומתרצת הגמרא: אינו צריך לבנות כותל נוסף מטעם צניעות, משום דעבד ליה בית הכסא דלילה, שאז אין רואים אותו.

ומקשה הגמרא: והא אמר מר, הרי שנינו בברייתא: איזהו צנוע? זה הנפנה בלילה

במשא" כשאדם נושא את העבודה זרה. וכשם שנדה מטמאה את מי שנושא אותה [ומביא שם דרשת הכתובים], כן העבודה זרה מטמאת את הנושא אותה.

89. כך כתב רבינו הננאל.

90. ניתן לפרשו בשני פירושים. האחד, שאת

הנידה בכלים שמתחת לכלי העליון, בכל זאת כולם טמאים הואיל וכולם "נשאו" אותה, שנאמר [ויקרא טו] "וכל הנוגע בכל כלי אשר תשב עליו [הנידה], יטמא". ולא נאמר "הנוגע בכלי", אלא "בכל כלי". וטומאה זאת היא טומאת מדרס!

ועיין בהגהות הב"ח [ועיין בתוס' הרא"ש] שרש"י במסכת שבת [שם] מפרש "מטמא

שלא נבנה הבית כולו מתחילה לעבודה זרה, ועדיין לא עבדו את הבית, אלא רק חידשו בו דבר לעבודה זרה, אז אפילו אם בא ישראל לבטלו, אינו צריך לנתון כולו ולבערו, אלא דיו שיהיה **נוטל מה שחידש**. והבית כולו מותר, מפני שהוא לא נבנה לעבודה זרה, והוא לא נעבד. (93)

אבל אם הוא נעבד, כגון שהשתחוה לבית עצמו, נאסר כל הבית. ומועיל לו ביטול רק אם עבדו גוי, על ידי שהגוי ינתון מקצתו. אך אם עבדוהו ישראל, אין לו ביטול עולמית.

ג. ואם אף לא סיידו וכיידו לעבודה זרה, אלא היה בית בנוי לדירה והכניס לתוכו **עבודת כוכבים**, לפי שעה, ולא הקצהו לתשיש עבודת כוכבים, והוציאה — הרי זה מותר, ואין צורך בשום תיקון לבית. (94)

שלשה בתים הם, החלוקים כדיניהם לגבי דין ביטול עבודת כוכבים.

בית שבנאו מתחלה לעבודת כוכבים (91) — הרי זה הבית כולו אסור.

אם בנאו גוי, הוא אסור עד שיבטלנו הגוי מהיותו עבודה זרה, על ידי ניתון מקצתו. ואם בנאו ישראל, הוא (92) אינו בטל לעולם. אלא יוליך אבניו, עפרו ועציו לים המלח.

ב. אבל אם לא בנאו מתחילה לשם עבודת כוכבים, אלא היה הבית בנוי בתחילה להשתמש בו לדירה, ורק אחר כך הקצהו לעבודת כוכבים [אך עדיין לא עבדו!], וכדי שישמש הבית לעבודה זרה הוא **סיידו וכיידו** [גירסא אחרת: **כיירן**], טחו בסיד ועשה בו ציורין **לעבודת כוכבים**, וחידש דבר בבית לצורך עבודת כוכבים, הרי כיון

החידוש הנעשה בבית ישראל מומר, שאין לו בטלה עולמית, כי משעה שנוטל מה שחידש, לא נשאר כל איסור בבית, אך דבר החידוש עצמו אסור לעולם. **רש"י**

94. כך מבאר רש"י. והרמב"ן מפרשו, שאם הכניס עבודה זרה לשם כדי שתהיה קבועה בו, אין די בהוצאתה מהבית אלא צריך לבטל את הבית, מפני שכולו נאסר משום משמשי עבודה זרה [וצריך להוסיף על דברי הרמב"ן: דוקא אם עבדו, שהרי משמשי עבודה זרה אינם נאסרים עד שיעבדו. עיין בתוס']. ומקשה הרמב"ן, למה לו להוציאה, הרי די לו שיבטל את הבית? ומתרץ, כל זמן שהעבודת כוכבים בתוכו אסור הבית מדרבנן, גזירה משום בית של עבודה זרה [נוסח אחר: גזירה משום קבוע]. ועיין שם עוד שהאר"י. ועיין בחידושי הריטב"א.

בית הכסא מגדר בגדר העשוי מקוצים וברקנים, ואז מותר לעשותו לכולם, ולא דוקא לתינוקות. ופירוש שני, שאינו עושה בית הכסא, אלא כדי שלא ירוויח לאילנים, ממלא את המקום הפנוי בקוצים. הגהות הטור [יורה דעה סימן קמ"ג], וברש"ש.

91. שתחילת בניינו לעבוד את הבית עצמו, ועבדהו. **רש"י**

92. כן כתב רש"י. ומפרשו הבית יוסף [סימן קמ"ג] שהישראל קנה מגוי בית שבנה הגוי לשם עבודת כוכבים. ואין לפרש שהישראל בנה את הבית, שאם כן, עדיין לא נאסר עד שיעבדנו, מפני ש"אין מוקצה לעבודת כוכבים".

93. ודין זה הוא אפילו בא ישראל לבטל את

גמרא

אמר רב: המשתחוה לבית — אסרו בהנאה משום עבודת כוכבים.

ומוכיחה מכאן הגמרא: **אלמא, קמבר רב, דבר שהיה תלוש, ולבסוף חברו, כגון בית, שתחילה היו אבניו תלושות ועתה הן מחוברות לקרקע, כתלוש דמי, ולכן הוא נאסר אף על גב שעתה הוא מחובר.** כי אם היה דינו כמחובר, הוא לא היה נאסר, וכמו ששינינו לעיל "אלהיהם על ההרים" — ולא ההרים אלהיהם. מלמד הכתוב על דבר המחובר לקרקע שעבודוהו, שאינו נאסר.

ומקשה הגמרא: **והא אנן "בית שבנאו מתחילה לשם עבודת כוכבים", תנן, ומשמע, שאילו היה הבית בנוי ועומד, ואחר כך עברו, אינו נאסר אף אם היה משתחוה לו, הואיל והיה הבית מחובר לקרקע כשעבודוהו, וזאת, אף על פי שבתחילה היו אבני הבית תלושות.** (95) וקשה על רב?

ומתרצת הגמרא: כונת המשנה היא לחדש ולומר כי אם **בנאו** לעבודה זרה הוא נאסר מיד, **אף על פי שלא השתחוה לו!** (96)

אבל אם **השתחוה לו**, הרי הוא נאסר **אף על פי שלא בנאו**, וכדברי רב.

אך מקשה הגמרא: **אי הכי, שגם בית שהשתחוה לו נאסר, מדוע לא שנתה אותו המשנה? ולמה אמרה המשנה "שלשה בתים הן"? והרי לפי זה, ארבעה בתים הוו!**

ומתרצת הגמרא: **ביון דלענין "ביטול" תנן, שהרי משנתנו עוסקת בדין ביטול, לכן, לגבי דין ביטול, רק שלשה בתים הן, כי דין בנה בית מתחילה לעבודת כוכבים, ודין השתחוה לבית הבנוי מכבר, כמו דין של חד בית קא חשיב ליה, לפי שדין שניהם שוה לגבי ביטול, שאם של גוי הוא, צריך לבטלו על ידי ניתוץ מקצתו, ואם של ישראל הוא, אין לבית ביטול עולמית.**

מתניתין

משנתנו מבארת את דין אבן שהעמידוה לעבודת כוכבים, ועובדין אותה עצמה. ודינה כדין בית.

שלוש אבנים הן לגבי דין ביטול עבודה זרה.

א. **אבן שהצבה מתחילה מן ההר לבימוס, לעשותה מקום מושב לעבודת כוכבים, והיו עובדים את אבן הבימוס עצמה כעבודת כוכבים — הרי זו אסורה, אפילו אם עדיין**

המקשן להודות כי מה שנתה המשנה "הצבה" אינה באה למעט השתחוה. וכמו כן מה שנאמר במשנתנו "בנה", אין כאן שום דיוק למעט "השתחוה".

ועיין בחידושי הרמב"ן.

96. רש"י מוסיף: וקסבר תנא דידן, עבודת כוכבים אסורה מיד, ואף על פי שלא נעבדה.

95. כתבו התוס' התרצן היה יכול להוכיח למקשן שלא כדבריו, כי אם רצה לדייק מ"בנאו" שדוקא בנאו מתחילה לעבודה זרה, ובא למעט השתחוה לו, מה יענה במשנה הבאה ששינינו בה: אבן "שהצבה" לשם בימוס, וכי נדייק כן שדוקא הצבה, ואילו אם השתחוה לה היא מותרת?! הרי אבן בודאי תלושה היא, ובודאי נאסרת על יד השתחויה לה! ומוכרח גם

לא העמיד על האבן את עבודת הכוכבים.

ואם גוי חצבה, צריך הגוי לבטלה על ידי שיחסרנה עד שתפגם. ואם ישראל חצבה לצורך עבודת כוכבים, אינה בטילה עולמית.

ב. אבן חצובה מכבר שלא לצורך עבודת כוכבים, וסיידה וכיידה לשם עבודת כוכבים, שתהיה ראויה להעמיד עליה עבודת כוכבים, ולהשתחוות לאבן, אך עדיין לא עבד את האבן — נוטל הישראל את מה שסייד וכייד הגוי, ומבערם, והאבן עצמה מותרת, לפי שהאבן עצמה עדיין אינה עבודת כוכבים, אלא רק החידוש שחידש עליה, ולכן הרי הוא נוטל את החידוש, ודיו בכך.

ג. ואם אפילו לא סייד וכייד, אלא רק העמיד עליה עבודת כוכבים לפי שעה, ולא הקצה את האבן לשם כך, וסילקה את עבודת הכוכבים משם, הרי זו האבן מותרת, ואינה צריכה ביטול.

גמרא

שנינו במשנתנו: סייד וכייד לשם עבודת כוכבים נוטל מה שסייד וכייד, ומותרת.

אמר רבי אמי: והוא, המשנה מדברת כשסייד וכייד בגופה של אבן, שחקק בה צורה בברזל. אבל סייד וכייד מעל גבה — לא.

והבינה הגמרא שדעת רבי אמי היא, שאם לא סייד וכייד בגופה של אבן, היא אינה נאסרת כלל, ומותרת בלא ביטול, כאבן

שהעמיד עליה עבודת כוכבים. ולכן מקשה הגמרא איך יתכן לומר כן?

והא דומיא דבית תנן, המשנה משווה את שלשת דיני האבן לשלשת דיני הבית, ובית לאו בגופיה הוא, אינו מסייד בגוף אבני הבית, ובכל זאת מיתסר, וצריך ליטול את מה שסייד וכייד, ואין דינו כבית שהכניס לתוכו עבודת כוכבים?

ומתרצת הגמרא: בית נמוי הוי הסיוד והכיוד בגופו, כי איכא ביני אורבי, יש חריץ בין לבנה ללבנה, ובו הוא מכניס את הסייד.

ותמהה הגמרא: זאת מנין לך שהמשנה עוסקת רק בבית חדש שעדיין לא סיידו אותו, ויכול להכניס את הסייד בגופו, בין הלבנים — מי לא עסקינן, וכי לא עוסקת המשנה גם באופן דשייע, שכבר הטיח והחליק את קיר הבית שלא לשם עבודת כוכבים, והדר שיייעה, ואחר כן סד סיד לשם עבודת כוכבים, שלא בין הלבנים?!

וחזורת הקושיא, כשם שהסייד אוסר את הבית עד שיקלפנו ויסירונו, אף שלא סד בגוף הבית, כן גם אבן. ולמה מצריך רבי אמי שסייד בגופה של אבן?

ומסקינן: אלא, אכן, האבן נאסרת אף שלא סייד בגופה של אבן.

וכי אתמר כשמסרו את השמועה דרבי אמי — לענין ביטול אתמר. לא נאמרו דבריו של רבי אמי ביחס לאסור את האבן, אלא להיפך, לגבי מה ששנינו במשנתנו שהביטול של אבן שסיידה לשם עבודת כוכבים הוא

שליש אשרות הן לגבי דין ביטול:

א. אילן שנטעו מתחלה לשם עבודת כוכבים לעבוד אותו עצמו, אף שעדיין לא עבדו — הרי זו אשריה אסורה, ואין לה היתר עד שיבטל אותה הגוי. או אם של ישראל היא, עד שיעקרנה מן השורש, וישרפנה. וזו היא האשרה האמורה בתורה.

ב. אילן שהיה נטוע מכבר, וגידעו [כרת את ענפיו] ופיסלו [הוריד מהם את הפסולת], בין אם עשה כן גוי ובין ישראל, לשם עבודת כוכבים, לעבוד את הענפים שיגדלו בו אחרי הגידוע והפיסול, והחליף, וגדלו בו ענפים חדשים במקום הענפים שכרת — הרי כשבא ישראל להננות מהאילן, אינו צריך לכרות את כל האילן, אלא דיו שיהיה נוטל מזה שחליף, ושורפו, ועיקרו של האילן מותר בהנאה.

ג. העמיד תחתיה עבודת כוכבים, ונטלה⁽⁹⁷⁾ את העבודת כוכבים משם — הרי זו מותרת.

באופן ש"נוטל מה שסייד וכייד" — על כך אמר רבי אמי: ואף על גב דסייד וכייד בגופה של אבן, בכל זאת, כי נטל, כשיטול את מה שחידש, שפיר דמי. דיו בכך, כי אינה נאסרת האבן כולה עקב החידוש שהוסיף בה לשם עבודה זרה. ולכן, דיו בכך שיטול ממנה את חידושה שנעשה בה לעבודה זרה.

ובא רבי אמי להשמיענו, דמהו דתימא, שמא תאמר, כיון שסייד וכייד בגופה של אבן — כאבן שחצבה מתחלה לעבודת כוכבים דמיא, היא דומה, ותיתסר כולה [אם היא של ישראל, וצריכה חיסור אם היא של גוי], היות ועושה מעשה בגופה של אבן, לכן קמשמע לן רבי אמי, שאין הדין כן, אלא די בכך שנוטל את מה שסייד וכייד.

מתניתין

מ-א בהמשך למשניות הקודמות, המבארות שלשה אופנים חלוקים בדין ביטול עבודה זרה, באה המשנה עתה לבאר, שגם באשרה יש שלשה אופנים של ביטול.

חכמים מפני "מראית העין", ולכן אין צריך שום ביטול, אלא ליטול משם את העבודה זרה, ודי בכך. ואפילו ישראל [שאינו יכול לבטל] נוטלה, ודי בכך.

עוד מביא הריטב"א בשם ראשונים [והם תלמידי רבינו יונה], שגם אם הגוי העמיד שם העבודה זרה, דרך קבע, והאילן משמש את העבודה זרה, די בכך אם הגוי יסלקנו על מנת שלא להחזירו עוד, שנתיאש ממנו ומאיסורו, וזהו ביטולו. וזו הגירסא "ונטלה", כשם שבבית נאמר במשנה "והוציאה".

גוי אינה אסורה עד שתיעבד. ועיין בתוס' ד"ה אבן ובגליוני הש"ס להגרע"א.

97. במשנתנו הגירסה "ונטלה". ועיין מהר"ם המביא שהתוס' והר"ן גרסו "וביטלה". ביאור: לדעת רש"י [בעמוד הקודם ועיי"ש הערה 8] מדובר שהעמיד שם עבודה זרה לפי שעה, לא על מנת לעשות האילן משמשי עבודה זרה. ומבאר הריטב"א ששורת הדין היא, שאפילו בעודה תחתיו לא נאסר, אלא שאסרוהו